

Голові спеціалізованої вченої ради
Д 35.852.19 в Інституті українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України
79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4

Відгук
офіційного опонента на дисертацію Ткачука Андрія Павловича
“Збройні сили як фактор національної безпеки України у діяльності
політичних партій (1991–2018 рр.)”, подану до захисту
на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук
за спеціальністю 20.02.22 – військова історія

Оцінюючи значення дисертаційної праці Андрія Павловича Ткачука треба зазначити, що у роки незалежності України політичні партії та рухи пройшли складний шлях розвитку від окремих структур до важливих складових політичної системи суспільства, що є ознакою високого його розвитку. Саме політичні партії і рухи різної спрямованості визначають і здійснюють державну політику, формулюють національні інтереси та втілюють їх у життя, формують сприятливі правові та політичні умови, необхідні для консолідації Українського народу шляхом реалізації власних програм і безпосередньої участі в державному управлінні через роботу у структурах державної влади та місцевого самоврядування.

Важливим напрямом діяльності політичних партій є участь у забезпеченні національної безпеки України, військовому будівництві, створенні та розвитку боездатних Збройних Сил України, спроможних ефективно захищати незалежність і територіальну цілісність нашої держави.

В умовах протидії збройній агресії Російської Федерації нагальною є потреба системно і критично вивчити діяльність політичних партій у цьому напрямі з метою виявлення позитивних і негативних її аспектів та повчальних уроків. Саме тому актуальність обраної А. Ткачуком теми дисертації не викликає сумніву.

Проведене дисертаційне дослідження в цілому відповідає вимогам, що висуваються до праць такого рівня. Назва роботи відповідає її змісту. Не викликають принципових заперечень мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Разом з тим, слід висловити дисертанту побажання коректно використовувати понятійний апарат, який не повинен мати дискусійного

характеру та двозначного трактування. На нашу думку, у формулюванні предмету дослідження, коректніше використати замість слова “щодо” словосполучення “у процесі будівництва / розбудови / творення” Збройних Сил України, що конкретизуватиме напрям діяльності політичних партій у воєнній сфері.

У роботі автор широко використовує такі поняття як “українські партії”, “Українська держава” (у формулюванні наукової проблеми, нижня межа роботи, у тексті розділів) та “російсько-українська війна” (розділ 7). Незрозуміло, за якими критеріями визначалася “українська” чи “неукраїнська” партія, адже відповідно до Конституції України (ст.36) та Закону України “Про політичні партії в Україні” (2001 р., ст.1) громадяни України для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів об’єднуються у політичні партії, які, у свою чергу, представляють їх інтереси у Верховній Раді України. Отже, відповідно до чинного законодавства України усі політичні партії, від “правих” до “лівих”, є українськими. На нашу думку, коректніше говорити про політичну позицію (орієнтацію) тієї чи іншої політичної партії.

Двозначним є поняття “Українська держава”, яке здебільшого відноситься до такого українського державного утворення як Гетьманат (29.04. – 14.12.1918 р.), а не до сучасної України.

Не заперечуючи таке явище в новітній історії України як “російсько-українська війна” зазначимо, що в науковій роботі варто використовувати загальноприйнятий понятійний апарат, визначений, передусім у міжнародних і національних законах і нормативно-правових актах, або надавати власні обґрунтовані поняття. Мова повинна йти про збройну агресію Російської Федерації проти України, а також анексію, окупацію частини її територій (Заява Генерального секретаря НАТО від 29 серпня 2014 р., Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи від 22–26 червня 2015 р., Резолюція Парламентської Асамблеї ОБСЄ від 8 липня 2015 р., Постанови Верховної Ради України Про Заяву Верховної Ради України “Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків” від 21.04.2015 р. № 337-VII; “Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об’єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором” від 27.01.2015 р. № 129-VII та ін.).

Звернемо увагу дослідника на те, що у багатьох місцях дисертації та автореферату одночасно використовуються поняття фактор (тема дисертації, текст) і чинник (обґрунтування вибору теми, мета і завдання дослідження, текст). Хоча по суті ці поняття є тотожними, мають спільні категорійні ознаки, але, на нашу думку, у науковій праці варто дотримуватися єдиного поняття, зрозумілого усім читачам.

Потребує конкретизації і пояснення верхня межа дисертаційного дослідження – 2018 р. Хронологічні межі повинні чітко визначати початок і закінчення певного процесу, періоду тощо. Щодо нижньої межі дослідження не має заперечень. Водночас, верхня межа в авторській редакції викликає питання, що за “початковий етап реалізації переосмислених підходів до розбудови Воєнної організації держави” розпочався у 2018 р. та яка у цьому ж році відбулася “зміна геополітичних пріоритетів та переліку стратегічних партнерів нашої держави”. Адже все зазначене відбулося практично ще у 2014 р. з початком Революції Гідності, окупації Російською Федерацією Криму і її збройної агресії на Сході України. Нові політичні сили прийшли на український “політичний Олімп” лише у 2019 р., але і вони задекларували незмінність геополітичних пріоритетів і стратегічних партнерів України, а також продовжують реалізовувати реформу Воєнної організації держави.

Разом з тим, варто звернути увагу дисертанта на те, що хронологічні межі розділу 7 “Збройні Сили України в умовах російсько-української війни (2014–2019 рр.) виходять за нижню межу дослідження – 2018 р. На нашу думку, розділ роботи доцільно було б обмежити 2018 р., коли офіційно закінчено Антитерористичну операцію на Сході України і розпочато операцію Об’єднаних сил.

Автор вдало обрав оперативний інструментарій при вирішенні сформульованих завдань, виправдано використовує методологічні принципи, загальнонаукові, спеціальні історичні та міждисциплінарні наукові методи дослідження, що дозволило йому повноцінно розкрити обрану тему, розв’язати наукову проблему та досягти поставленої мети. Водночас звернемо увагу дисертанта на те, що у роботі варто було б обґрунтувати вибір методів, і зазначити, що саме досліджено за допомогою кожного з них, що забезпечило достовірність отриманих результатів і висновків (п.8 наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40).

Структура роботи є прийнятною, вона цілком підпорядкована виконанню мети та завдань дослідження. Водночас, варто зазначити, що її логіко-композиційна побудова, відповідно до предмету дослідження – діяльність

українських політичних партій.., – певним чином перевантажена розглядом загальновідомих, уже унормованих і досліджених питань, зокрема поняття Збройні Сили України, їх місце в системі національної безпеки нашої держави, історія їх розвитку тощо (підрозділи 2.1, 3.1, 4.1, 5.1, 6.1, 7.1). На нашу думку, зазначені підрозділи роботи можна було б об'єднати в один і подати, наприклад, як певний результат діяльності політичних партій і рухів за визначеними у дисертації періодами.

Позитивними рисами дисертації А. Ткачука є те, що автор у першому розділі сумлінно провів дослідження стану наукової розробки теми, визначивши її малодосліджені або не вивчені аспекти, а також опрацював значне коло різноманітних джерел за напрямом дослідження (1020 позицій). Серед них широко представлені архівні документи і матеріали, законодавчі та нормативно-правові акти, передвиборні програми політичних партій і рухів, матеріали пленарних засідань Верховної Ради України соціологічних досліджень тощо. Це, поза сумнівом, допомагає сприйняттю далеко не простого і дискусійного матеріалу, а в ряді випадків додатково аргументує позицію, яку відстоює дисертант.

Водночас, дисертація значно б виграла, якби її автор використав наукові здобутки українських військових дослідників, зокрема дисертації В. Куравського “Створення Повітряних Сил Збройних Сил України (1991–2005 рр.): історичний аспект” (2012 р.), Г. Воробйова “Створення та розвиток Сухопутних військ Збройних Сил України (1991–2005 рр.)” (2014 р.), О. Нашивочнікова “Створення основ Військово-Морських Сил України (1991–1994)” (2016 р.), О. Дашкевича “Створення кадрових органів Збройних Сил України та їх діяльність з комплектування посад вищого офіцерського складу (1991–2011 рр.)” (2016 р.) та інших. Цінність цих і подібних праць полягає в тому, що вони побудовані на солідному масиві наукової літератури та джерел і показують, з позиції військових, які брали безпосередню участь у процесі військового будівництва України, погляди на роль політичних партій, рухів та їх осередків на розбудову Збройних Сил України, їх видів чи окремих структур тощо.

Процес розбудови нової незалежної держави Україна та Українського війська був новим явищем у світовій новітній історії. Тому бажано було б також врахувати і зарубіжні наукові розвідки з цієї теми.

Як позитивне варто відзначити, що дисертант незаангажовано і критично показує позитивні і негативні аспекти діяльності політичних партій як “лівого”, так і “правого” спрямування, як провладних, так і опозиційних. У розділі 5 “Збройні Сили України у безпековій парадигмі Української держави (2005–

2010 рр.)” автор наводить цікаві і “кричущі” відомості щодо фактичного руйнування Збройних Сил України. Проте, не можна погодитися з твердженням дисертанта, який зазначає, що “зміни, які відбулися у політичній системі України після президентських виборів 2010 р., унеможливили розвиток Збройних Сил України, призвели до занепаду української армії” (с.26 автореферату). Наведені самим же дисертантом статистичні дані яскраво свідчать, що як провладні, так і опозиційні партії протягом багатьох років до 2010 р. своєю діяльністю чи бездіяльністю руйнували Українське військо, сприяли тому, що станом на 2014 р. Збройні Сили України опинилися неспроможними ефективно протистояти російській агресії. Проте, низка з тих політичних партій у 2019 р. спромоглися потрапити до нового парламенту і готуються до виборів місцевих рад, що відбудуться восени 2020 р. У контексті зазначеного цікаво було б почути позицію автора з таких проблемних питань: чому жодна з політичних сил, представлених в українському парламенті так і не задіяла доступні їм правові механізми щодо припинення руйнування Українського війська і яка з них повинна нести політичну відповідальність за те, що сталося у 2014 р.?

Ознайомлення з науковими матеріалами, висновками й узагальненнями, що викладені у розділах дисертації, свідчить про якісну і ґрунтовно проведену дисертантом роботу. Загальні теоретичні висновки також не викликають принципових заперечень.

Окремим зауваженням, що суттєво не впливає на загальний науковий рівень дисертації, є те, що в її розділах автор не робить посилання на всі свої наукові праці, наведені в анотації (п.4, 9 Наказу... від 12.01.2017 р. № 40). В авторефераті бажано було б вказати можливі напрями продовження досліджень за тематикою дисертації (п.10 Наказу... від 12.01.2017 р. № 40) з метою ознайомлення майбутніх дослідників з нерозкритими чи малодослідженими її аспектами.

Достатньою є апробація матеріалів дисертації у вигляді одноосібної і колективної монографій, опублікованих наукових статей в українських і закордонних спеціалізованих фахових виданнях та виступах на наукових конференціях, передусім міжнародного рівня. У сукупності публікації висвітлюють усі провідні сюжетні лінії та зміст дисертації і є свідченням їх апробації в науковому середовищі.

Наукова новизна отриманих А. Ткачуком наукових результатів не викликає заперечення. Дисертант отримав нові науково обґрунтовані теоретичні результати, що мають практичне значення та є суттєвими для розвитку воєнно-історичної науки.

Разом з тим, варто звернути увагу на некоректне, на нашу думку, формулювання окремих наукових результатів, зазначених у пункті “набули подальшого розвитку”. Із запропонованої редакції можна зрозуміти, що дисертант після проведеного дослідження ще більше поглибив “проблеми діяльності та ідеології українських політичних партій щодо військового будівництва держави у новітній період (1991–2018 рр.)” і залишив не вирішеними “питання взаємозв’язку держави та міжнародних політичних інституцій в умовах військового будівництва в Україні”. Вважаємо, що коректнішими варіантами формулювань зазначених пунктів новизни могли бути: “набули подальшого розвитку знання., положення., напрями... тощо”.

Враховуючи значний авторський науковий доробок у вигляді одноосібної монографії, публікацій у закордонних і вітчизняних фахових наукових виданнях тощо, розроблених на значній джерельній базі, зокрема архівних документах і матеріалах, вважаємо за доцільне відзначити як окремий вагомий науковий результат: “набула подальшого розвитку історіографія за темою дисертації та введено до наукового обігу раніше неопубліковані архівні матеріали”.

Позитивним результатом є й те, що фактичний матеріал, узагальнення та висновки дисертаційного дослідження на сьогодні вже знайшли практичне використання в освітньому процесі та науковій діяльності низки військових навчальних закладів і наукових підрозділів Збройних Сил України, що свідчить про їх практичну цінність.

Отже, можна підтвердити, що зміст, ідентичність автореферату й основних положень дисертації збігаються, а їх структура й обсяг відповідають вимогам чинних керівних документів.

Деякі з положень змісту дисертації можуть бути предметом дискусій. Однак позиція дисертанта є зрозумілою й достатньо обґрунтованою. Висловлені в рамках наукової дискусії зауваження, пропозиції та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Вони є, переважно, рекомендаціями, які автор може реалізувати у своїй подальшій вельми перспективній науковій роботі.

Офіційний опонент вважає, що докторська дисертація Ткачука Андрія Павловича є концептуально та методологічно новим, самостійним і оригінальним науковим дослідженням, виконаним на високому науково-теоретичному рівні і відповідає паспорту спеціальності 20.02.22 – військова історія, зокрема п. 13 “Історичний досвід діяльності державних органів влади,

політичних партій, громадсько-суспільних рухів та військово-патріотичних організацій у військовій сфері”.

Зміст і результати дисертаційного дослідження свідчать, що поставлена у роботі мета досягнута, визначені завдання виконані. Положення і висновки роботи базуються на ґрунтовній дослідницькій базі, є науково виваженими і достатньо аргументованими. Дисертація А. Ткачука є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують сформульовану автором наукову проблему.

Висловлене свідчить про те, що дисертаційна робота “Збройні сили як фактор національної безпеки України у діяльності політичних партій (1991–2018 рр.)” відповідає вимогам п. 9, 10 “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567 (зі змінами від 19 серпня 2015 року № 656), а її автор Ткачук Андрій Павлович заслуговує присудження наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 20.02.22 – військова історія.

Начальник кафедри історії війн і воєнного мистецтва
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського

доктор історичних наук, доцент
полковник

10 01 2020 року

Ігор ФУРМАН

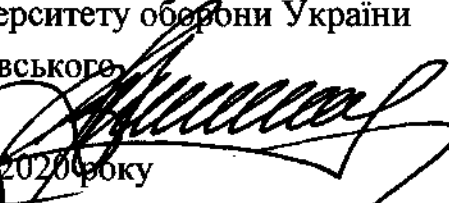
Підпис начальника кафедри історії війн і воєнного мистецтва
доктора історичних наук, доцента Фурмана І. І. засвідчую

Начальник адміністративного управління
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського

полковник

10 01 2020 року

Богдан БІЛЯВСЬКИЙ